

always present the substance of the soul. This phenomenon is the embodiment of the mentality of Ukrainians, in particular the character ambivalentnyh, binary started.

Key words: *ukrainian folk painting, sanctity, the mentality, the emotional-sensual, rational.*

УДК 141.319.8:82–1/-9(477)

Н. В. Козирева, здобувач

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ ПРО СМІХОВУ КУЛЬТУРУ ОСТАПА ВИШНІ

Статтю присвячено аналізу філософсько-антропологічних інтенцій «романтики вітаїзму» М. Хвильового, з'ясуванню місця і ролі сміху в забезпеченні повноти людського буття. Сміхова культура відкриває нові можливості для цілісного та багатоаспектного розуміння сутності культури, суспільства, людини. Сміх стосується різних сторін життя людини, моделей її поведінки, типів особистості, відтак сміх дозволяє адекватно оцінити суспільне буття, що є надзвичайно важливою передумовою для розуміння сутності соціокультурних процесів. На матеріалі відомого памфлета «Остап Вишня в “світлі” “лівої” балабайки, або ...» виявляється розуміння М. Хвильовим сміхової культури Остапа Вишні.

Ключові слова: *філософська антропологія, «романтика вітаїзму», сміхова культура, іронія, гумор, дотеп, мова гумору.*

Актуальність проблеми. Сміхова культура має давні традиції в українській художній прозі. Українська сміхова культура будується на «доброму сміхові», який закладено у «світі народного сміху» І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, П. Мирного, М. Коцюбинського, І. Франка та «філософії серця» Г. Сковороди. Цю традицію продовжує у своїй творчості й М. Хвильовий з урахуванням «антропологічного повороту» в європейській гуманітарній думці першої третини ХХ ст. та доробку митців зі світовим ім'ям: Д. Боккаччо, Ф. Рабле, М. де Сервантеса, Д. Свіфта, А. Франса тощо. Разом із тим сміхова культура набуває особливого значення у сучасному суспільстві, оскільки лише засобами сміху можна збагнути окремі важливі аспекти світу людського буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сміху, комічного та сміхової культури розглядаються у філософських та літературознавчих

розвідках М. Бахтіна, А. Бергсона, Ю. Борева, С. Голубкова, Л. Карасьова, Д. Лихачова, П. Майданченка, О. Панченка, В. Проппа, М. Рюміної та багатьох інших. Проте залишається недостатньо розробленим філософсько-антропологічний аспект сміхової культури в українській художній прозі 20–30-х рр. ХХ ст.

Метою статті є дослідження сміхової культури у творчості М. Хвильового як творця «романтики вітаїзму».

Виклад основного матеріалу. Микола Хвильовий вважається не лише українським письменником, а й талановитим організатором літературного процесу в Україні 20–30-х рр. ХХ ст. За короткий період свого літературного життя митець устиг, на думку Г. Костюка, «розбурхати українську національну стихію». «Виступи М. Хвильового як прозаїка і полеміста, — пише він (і з ним не можна не погодитися), — збурили від основ усю українську інтелігенцію... внесли заколот і занепокоєння в найвищі сфери партійної ієрархії» [7, с. 8–9].

У художній прозі М. Хвильового як творця «романтики вітаїзму» («філософія життя» або філософська антропологія від М. Хвильового) домінують інтелектуальна спрямованість та сміхові інтенції. Феномен сміху не випадково активно використовується письменником. Як свідчать фахівці, сміхова культура відкриває нові можливості для цілісного та багатоаспектного розуміння сутності національної культури, суспільства, людини. Серйозне і смішне стосуються різних аспектів людського життя, моделей поведінки людини, типів людської особистості. Отже, сміх дозволяє адекватно оцінити суспільне буття, що є надзвичайно важливою передумовою для розуміння сутності соціокультурних процесів. Сміх є «точкою переходу» в іншу реальність у порівнянні з реальністю повсякденності. Він ніби скасовує повсякденність, порушуючи існуючі в житті людини зв'язки та значення, повертаючи світові людського буття його початкову хаотичність [2–6].

Сміючись, людина принаймні на певний період розлучається із вадами у своїй поведінці в минулому. Як сказав би М. Хайдеггер, людина на якийсь час відчуває жах, тобто постає перед обличчям «ніщо» і тим самим наближається до буття. Буття відкривається їй у сміхові, або у світі, якого людське «Я» більше не боїться, від якого «Я» не відчужене, який хоч на мить стає своїм і людина переживає час єднання з ним. Буття за визначенням не може бути частковим, неповним. У сміхові людина нібито повертається в «загублений рай», стає знову схожою на дитину і тріумфує, радіє, стверджує буття [2; 5, с. 35].

Разом із тим і романтизм, зокрема, таких митців-романтиків, як Стендаль, О. де Бальзак, Е. Золя, М. Гоголь, думку Г. Г. Гадамера, відкривши несповідиму таємницю людської індивідуальності, заперечує проти абстрактної

загальності поняття. Те саме повторилося і на початку ХХ ст., коли критиці була піддана академічна філософія ХІХ ст., ліберальна віра в прогрес. Невипадково саме в ХХ ст. був перекладений німецькою мовою й став фактором європейського значення С. К'єркегор, датський письменник, один із фундаторів «філософії життя», «виучень німецького романтизму» [1, с. 85].

Отже, з'ясувати безпосередньо особисте ставлення М. Хвильового до сміху і комічного допомагає його відомий памфлет «Остап Вишня в “світлі” “лівої” балабайки, або...», надрукований у журналі «Пролітфронт» (1930. — №4) [8, т. 2, с. 748–789]. Гуморески Остапа Вишні, на думку М. Хвильового, це невеликі усмішки-мініатюрки, де у жартівливій формі, схожій на шарж чи на фейлетон, дотепно загострюється негативне, злободенне у реальному житті суспільства [8, с. 757, 760, 764, 769, 774, 777, 781, 786, 787 та ін.]. Він згадує близько двох десятків творів письменника-гумориста, терпляче пояснюючи їх істинний зміст. Проте вже й самі його іронічні пояснення не можуть не викликати усмішки. Маючи на увазі закид на адресу популярного гумориста про його «низькі смаки й почуття», Хвильовий зазначає: «...дотеп, як дотеп про свиню: “свинею зветься (цитата із О. Вишні. — *Н. К.*) така людина (стій! стій! не туди заїхав. Отак завсігди, як про свиню почнеш, так когось із знайомих і згадаєш)»». Такий дотеп, наголошує письменник, критик із «гімназійною вченістю» (у памфлеті йдеться про молодого критика О. Полторацького, що належав до групи письменників, які згуртувалися навколо журналу «Нова генерація». — *Н. К.*) «...схвалити не може, він прекрасно знає, про кого мова йде» [8, с. 764]. Не менш показовим є й «пояснення» справжнього змісту усмішки «Раціоналізація», де нібито О. Вишня робить «безсилий зойк», «скаргу» на те, що селяни нездатні оволодіти технікою: «машину десь побачили — ой, не підходить, бо так тобі й голову одкрутить», — цитує відомого гумориста О. Полторацький. «Беремо “усмішку”, — “розтлумачує” М. Хвильовий молодому критику. — Читаємо: “було досі в нас емоцію, тепер треба переключатись на рацію”. Автор починає з висміювання методу виховання дітей в атмосфері відьом, вовків, домовиків тощо. Продовжує іронізувати над тим темним селянином, що ще й досі машини жахається, як чорта (“ой, не підходь”). Чим же кінчає? Кінчає... памфлетним ударом по “смушевих шапках”, що в них “повно емоцій” і цілковита відсутність “рації”». Інтерпретацію цієї усмішки О. Полторацьким письменник називає «пересмикуванням» заради того, щоб «...блиснути задрипаною “ерудицією”» (Полторацький убачає в змісті гуморески філософію Махатми Ганді) [8, с. 781].

Молодий критик-естет обурений «площинними» дотепами й мовою Вишні, які «...завжди викликають загальний утробний регіт аудиторії» (він має на увазі виступ О. Вишні перед студентами Київського інгоспу), що

змушує М. Хвильового навести їх дослівно й порівняти із зацитованими прикладами творів геніальних, як він пише, Рабле і Свіфта й «погрожує» додати цитати із творів інших «славних світових письменників — Сервантеса, Боккаччо, Франса». А запитання до опонента таке: «Чим дотепи О. Вишні “порнографічніші” за дотепи хоч би того ж Рабле?» Отже, футурист-опонент «...ні як не хоче (можливо, й не може), — робить висновок М. Хвильовий, — відрізнити порнографії від здорового гумору» [8, с. 761–763].

Не менш цікава відповідь письменника й на закиди О. Вишні стосовно його «мови» або «словника». «Цей словник, — цитує М. Хвильовий Полторацького, — як відомо, є словник глибоконародний (себто словник Остапа Вишні. — М. Х.). Отже, — продовжує він (О. Полторацький. — Н. К.), — мовна практика Остапа Вишні є мовною практикою реакційною» [8, с. 750]. Відповідаючи на це безглуздя, М. Хвильовий звертається до прикладу відомого французького «практика глибоконародного словника» П. Ж. Беранже, який із «...погордою виголошував, що він “простолюдин”». І хоч «ті ж самі панички, що “простолюдин” їх... висміював», пишуть «черстві й холодні рецензії про “реакційну” поезію Беранже», не без іронії наголошує письменник, «французький робітник і досі (а не лише на початку ХІХ ст. — час творчості Беранже. — Н. К.) в кишені своєї блузи носить мініатюрні збірнички пісень Беранже». Висновує М. Хвильовий такими словами: «Беранже цурався паничів-європенків, паничі-європенки цуралися його. “Але народні маси залишилися вірними своєму старому другу, поету-плебею”. І через 100 років. От вам і “глибоконародний словник”» [8, с. 750–752].

Цікавий приклад подібних звинувачень розвінчує і В. Пропп стосовно російської літератури. «У вульгарності Гоголя звинувачували його сучасники, що не розуміли усієї значущості його гумору, — пише він. — Але такі звинувачення можна зустріти і пізніше. Були професори, історики літератури, яких шокували грубощі у Гоголя». Далі В. Пропп наводить міркування одного із них. Художність «Женітьби» виграла б, якщо б Гоголь не уживав такі слова: «Ну есть ли в тебе капля ума? Ну, не олух ли ты... ну скажи, пожалуйста, не свинья ли ты после этого?». З точки зору того професора-інтелектуала, ці слова розраховані на балаган, відтак Гоголь мав би очистити свої твори від таких «надмірностей», що «ріжуть тонкий слух» «аристократа духу». Спростувати «любителів вишуканого» в літературі В. Проппу допомагає О. Пушкін [4, с. 12].

М. Хвильовий також знаходить дуже цікавий і дотепний аргумент. Критикувати О. Вишню за його «культуру гумору» означає не що інше, як критикувати численного читача О. Вишні із його смаками, тобто фактично писати рецензію на читача [8, т. 2, с. 788].

Іронія О. Вишні вирізняється тим, що в ній є помітним перш за все жартівливо-критичне ставлення великого гумориста до себе і свого минулого в біографії [8, с. 769–770]. А «смій над собою, — як справедливо зазначає Л. Карасьов, — є найвищим ступенем комічної оцінки, що доступний лише тому, хто здатен стати над собою, зробити ще один моральний та інтелектуальний ривок — подивитись на себе збоку і побачити нібито іншого» [2, с. 364]. Його іронія — це не просто художній троп, який виражає дотепно-«усмішкувате», легке, в жартівливій тональності ставлення митця до цілком серйозних проблем людського життя [8, т. 2, с. 768–769]. Адже робфаківець, студент, селянин, робітник, нічний вартовий та колега по перу, прочитавши чи почувши зі сцени усмішку-мініатюру або гумореску, ніяк не може не бачити («упізнавати») свої вади, зачарованого кола власних мілких турбот тощо. Жартівлива, «усміхнена» іронія О. Вишні — це і риса його вдачі («рекордсмен веселощів»), світогляд, що, виливаючись гуморесками назовні, лікує оптимізмом [8, с. 750, 760, 765, 773]. Творчість О. Вишні є суттєвим внеском у розвиток української літератури, а його твори впливовим чинником культурного виховання «робітничо-селянських мас» [8, с. 756–757, 759, 789].

Висновки. Національна сміхова культура, в розумінні Миколи Хвильового, може забезпечити повноту людського буття, оскільки якісь дуже важливі сторони світу людського існування є доступними тільки сміху, беззастережно серйозний образ дійсності можна вважати однобоким, неповним, відтак спотвореним. Саме сміхова культура дозволяє людині перевершувати своє «Я», щоб бути собою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного / Г.-Г. Гадамер. — М. : Искусство, 1991. — 368 с.
2. Карасев Л. В. Парадокс о смехе / Л. В. Карасев // Квинтэссенция: Филос. альм. / сост. : В. И. Мудрагей, В. И. Усанов. — М. : Политиздат, 1990. — С. 341–368.
3. Лихачев Д. С. Смех в древней Руси / Д. С. Лихачев, А. М. Панченко, Н. В. Поныр-ко. — Л. : Наука, 1984. — 296 с.
4. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха / В. Я. Пропп. — М. : Искусство, 1976. — 183 с.
5. Рейдерман И. Смех как утверждение бытия / И. Рейдерман // До́ца/ДОКСА. — 2006. — Вип. 9: Семантичні й герменевтичні виміри сміху. — С. 28–35.
6. Трохименко О. Філософський смисл феномену сміху в творчості М. В. Гоголя [Електронний ресурс] / Ольга Трохименко // Філософ. обрії. — 2013. — № 29. — С. 74–81. — Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2412/1/Trokhyme.pdf>.

7. Хвильовий М. Твори : в 5 т. / М. Г. Хвильовий ; [заг. ред. Г. Костюка]. – Нью-Йорк – Балтимор – Торонто : Об'єднання укр. письменників «Слово» : Смоло-скіп, 1978–1986. – Т. 5. – 1986. – 834 с.
8. Хвильовий М. Твори : у 2 т. / Микола Григорович Хвильовий; [упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майданченка ; передм. до I т. М. Г. Жулинського]. – К. : Дніпро, 1990.

МИКОЛА ХВЫЛЕВЫЙ О СМЕХОВОЙ КУЛЬТУРЕ ОСТАПА ВИШНИ

Козырева Н. В.

Статья посвящена анализу философско-антропологических интенций «романтики витаизма» М. Хвелевого, выяснению места и роли смеха в обеспечении полноты человеческого бытия. Смеховая культура открывает новые возможности для целостного и многоаспектного понимания сущности культуры, общества, человека. Смех касается различных сторон жизни человека, моделей его поведения, типов личности, следовательно, смех позволяет адекватно оценить общественное бытие, что является чрезвычайно важной предпосылкой для понимания сущности социокультурных процессов. На материале известного памфлета «Остап Вишня в “свете” “левой” балабайки, или ...» выясняется понимание М. Хвелевым смеховой культуры Остапа Вишни.

Ключевые слова: философская антропология, «романтика витаизма», смеховая культура, ирония, юмор, игра слов, язык юмора.

MYKOLA KHVYLOVYI ABOUT OSTAP VYSHNJA'S CULTURE OF LAUGHTER

Kozyreva N. V.

The paper is devoted to the analysis of philosophical and anthropological intentions of M. Khvylovyyi's «Romance vitaism». The author has made an attempt to clarify the role and place of laughter in ensuring human existence completeness. Culture of laughter opens new opportunities for holistic and multidimensional understanding of the culture, society and human. Laughter applies to various aspects of human life, models of humans' behavior, different personality types. Hence, laughter can adequately assess social being as an essential prerequisite for socio-cultural processes understanding. The materials of a famous pamphlet «Ostap Vyshnja "v svete", "levoi" balabayky, ili ...» turns out M. Khvylovyyi's understanding of Ostap Veshnja's culture of laughter.

Mykola Khvylovyyi is considered to be not only a Ukrainian writer, but also a talented organizer of the literary process in Ukraine in 20-30's of XX century.

Within a short period of his literary life the artist managed, according to experts, «to rock Ukrainian national element».

His performances as a writer and polemicist shook the Ukrainian intelligentsia, as well as they made the highest areas of concern in the current party hierarchy. In the prose by Mykola Khvylovyi, as the creator of «romance vitaism» («philosophy of life» or philosophical anthropology of Mykola Khvylovyi) intellectual orientation and laughter intentions constantly dominated.

Culture of laughter has had a long tradition in Ukrainian prose. Ukrainian culture of laughter is based on «good laugh», which is incorporated in the «world of folk laughter» by M. Kotlyarevskiyi, H. Kvitka-Osnovyanenko, M. Gogol, T. Shevchenko, I. Nechuy Levitsky, Panas Mirny, M. Kotsyubynsky, I. Franko and «philosophy of heart» by Gregory Skovoroda. M. Khvylovyi continued this tradition in his work taking into account the «anthropological turn» in the European humanitarian thought of the first third of the twentieth century and works of artists of world renown: D. Boccaccio, F. Rabelais, Miguel de Cervantes, D. Swift, Anatole France and others.

M. Khvylovyi's personal attitude to laughter is revealed in his famous pamphlet «Ostap Vyshnia ...» published in the journal «Prolitfront» (1930. – № 4).

Ostap Vyshnia's humoresques, according to M. Khvylovyi, are short humoristic thumbnails in which in a joking manner, like in a caricature or feuilleton, some negative burning in real society issues are wittily exacerbated. He mentions nearly two dozen works of the writer-comedian, patiently explaining their true meaning to a young critic O. Poltoratskiy, who belonged to the group of writers who rallied around the journal «New Generation».

Summarizing his analysis Khvylovyi says that Ostap Vyshnia's humorous irony is a feature of his character («fun champion»), the essence of his outlook, which is expressed through humoresques treating by optimism. Ostap Vyshnia's creative activity is an essential contribution to the development of Ukrainian literature, and his works are a significant factor for the cultural education of a human.

Key words: philosophical anthropology, «romance vitaism», culture of humor, irony, humor, wordplay, language humor.

УДК 32.019.5:316.772

Ю. А. Данько, аспірант

ФЕНОМЕН «ТРОЛІНГУ» ЯК ФОРМА КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕРНЕТ-ВЗАЄМОДІЇ: ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті розглядається поняття «тролінгу» як нового мережевого феномену сучасності та нового виду комунікативної практики. Аналізується походження і розвиток «тролінгу», зазначається, що поява цього поняття здебільшого пов'язана